

ชุมชนโบราณของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหล
ในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
Ancient Settlement Society of Thai-Laos Ethnic Group
Related to Cultural Ecology of Harvesting Eels
in Thailand and Lao PDR

ศรัณย์ ศิลาเนร¹ ปิยศักดิ์ สิดา² กิ่งเพชร ส่งเสริม³ ทองอินทร์ ไหวดี⁴

Sarun Silanen, Piyasak Sida, Kingphet Songserm, Thongin Waidee

บทคัดย่อ (Abstract)

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลของกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาวในจังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทยและแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ 2) วิเคราะห์องค์ประกอบของชุมชนโบราณที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลในประเทศไทย เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำ ผู้อาวุโส ปราชญ์ และผู้นำใน การประกอบพิธีกรรม ในประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แห่งละ 30 ราย และใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาว ในจังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย จำนวน 500 ราย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ด้านเนื้อหา และการวิเคราะห์ปัจจัยหรือการวิเคราะห์องค์ประกอบ ผลการวิจัย พบว่า 1) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหล ประกอบด้วย ระบบนิเวศที่อยู่อาศัยของปลาไหล นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหล วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อกับนิเวศวิทยาปลาไหล และชุมชนโบราณที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาปลาไหล 2) มีองค์ประกอบของชุมชนโบราณที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลในประเทศไทย จำนวน 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1)

Received: 2021-06-17 Revised: 2021-08-06 Accepted: 2021-09-18

¹ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค (กลุ่มเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน) มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ Doctor of Philosophy program students, Department of Regional Development Strategy (Appropriate Technology for Sustainable Development), Surindra Rajabhat University. Corresponding Author
e-mail: silanen2510@gmail.com

² คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ Faculty of Management Science, Surindra Rajabhat University

³ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ Faculty of Education, Surindra Rajabhat University

⁴ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ Faculty of Science and Technology, Surindra Rajabhat University

นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลในสังคมชุมชนโบราณในวิถีวัฒนธรรม และโครงการตามพระราชดำริ 2) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลที่สัมพันธ์กับความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม 3) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และ 4) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลที่สัมพันธ์กับสังคมชุมชนโบราณลุ่มน้ำมูล

คำสำคัญ (Keywords): ชุมชนโบราณ; กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว; นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหล

Abstract

The purposes of this research is 1) to study the ecology culture of the Thai – Laos 's Eels in Surin province, Thailand and Jampasak, Laos and 2) to analyze the composition of the ancient community related the Cultural Ecology of Harvesting Eels in Thailand. This research is Mixed Method researching. Collect information by interviewing. The information from 30 people leaders, seniors, philosophers and the ritual's leaders in Thailand. Collect information the examples group by questionnaires from 500 Community Society of Thai - Laos Ethnic Group in Surin, Thailand. Analyze the information by Technique Matters and Exploratory Factor Analysis. The research result finds out 1) The Ecology Culture of the Eels combination of Ecosystem of Eels Habitat, Ecology Culture of the Eels, the Culture of Villagers, the Ritual and Believe and the Ancient Community which connected the Ecology Culture of the Eels. 2) There are four compositions of the Ancient Community that related the Ecology Culture of the Eels in Thailand which (1) The Ecology Culture of the Eels in Ancient Community and the Royal Project. (2) The Ecology Culture of the Eels which related the importance of Economic, society and environment. (3) The Ecology Culture of the Eels related with the Local History. (4) The Ecology Culture of the Eels related to the Ancient Community of Moon's river.

Keywords: Ancient Settlement Society; Thai-Laos Ethnic Group; Cultural Ecology of Harvesting Eels

บทนำ (Introduction)

กลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาว คือ ประชากรส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่น่าสนใจ คือ ในจังหวัดสุรินทร์ จะพบว่า ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาว อำเภอลำทะเมนชัยเป็นชุมชนที่อัตลักษณ์โดดเด่น เนื่องจากตั้งอยู่บริเวณแอ่งหูกุลาร่องไห ซึ่งเป็นที่ราบที่มีอาณาเขตกว้างขวางที่สุดในภาคอีสาน มีเนื้อที่ประมาณ 2,107,691 ไร่ อยู่ในเขตจังหวัดสุรินทร์ (อำเภอลำทะเมนชัย และอำเภอบัวชุม) จังหวัดมหาสารคาม (อำเภอยักษ์ภูมิพิสัย) จังหวัดบุรีรัมย์ (อำเภอบัวชุม) จังหวัดศรีสะเกษ

จังหวัดยโสธร (อำเภอมหาชนะชัย) และจังหวัดร้อยเอ็ด (อำเภอบุพผรัตน์ อำเภอเกษตรวิสัย อำเภอสุวรรณภูมิ และอำเภอ โพนทราย) โดยจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์อธิบายว่าทุ่งกุลาร้องไห้เป็นถิ่นกำเนิดของเจนละ คือ ปลายลุ่มแม่น้ำมูล - ชี ในเขตจังหวัดอำนาจเจริญ ยโสธร และอุบลราชธานี จัดอยู่ในแอ่งโคราชที่มีชุมชนหมู่บ้านไม่น้อยกว่า 3,000 ปีมาแล้ว มีมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหลากหลาย เนื่องจากประชากรหลากหลายเผ่าพันธุ์ โดยคนพวกนี้มีชุมชนหมู่บ้านหนาแน่นอยู่รอบๆ ทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งเป็นเขตที่มีทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เหล็ก และเกลือ อุณหภูมิผาผึ้ง (มหา สุรารินทร์, 2555) อีกทั้งยังเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวหอมมะลิที่มีคุณภาพและมีชื่อเสียง โดยมีแม่น้ำมูลไหลผ่าน ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของจังหวัดสุรินทร์ และเป็นแนวแบ่งเขตติดต่อระหว่างจังหวัดสุรินทร์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และจังหวัดบุรีรัมย์ นอกจากนี้ยังพบแหล่งต้มเกลือสินเธาว์เพียงแห่งเดียวของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของแม่น้ำมูลในเขตบ้านยางขามเฒ่า ตำบลหนองเรือ อำเภอชุมพลบุรี โดยเป็นการผลิตสำหรับเป็นวัตถุดิบในการถนอมอาหารและทำปลาร้าเป็นหลัก (กรมทรัพยากรธรณี, 2553)

จากการสำรวจและศึกษาในเวทีวิชาการตั้งถิ่นฐานในอำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ ราชอาณาจักรไทยของผู้วิจัยเบื้องต้น พบว่า มีระบบนิเวศหลากหลายเป็นรูปธรรมแห่งวิถีและภูมิปัญญาแห่งชุมชนในดินแดนลุ่มแม่น้ำมูลที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีของชนพื้นเมืองที่สามารถดำรงอยู่และดูแลทรัพยากรชีวภาพได้อย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามยังไม่มีการศึกษารายละเอียดในระดับลึกอันอาจจะนำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้และแนวคิดประยุกต์หรือบูรณาการในเวทีพัฒนาวัฒนธรรม ทั้งนี้บริบทของอำเภอชุมพลบุรีมีความคล้ายคลึงเป็นอย่างมากกับบริบทแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทั้งความเหมือนกันทางด้านอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ แบบแผนทางวัฒนธรรม เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และการใช้ทรัพยากรหรือทุนในชุมชนที่ประกอบกันเข้าเป็นภูมิทัศน์ทางสังคม นอกจากนี้ชุมชนทั้งสองแห่งนี้อยู่ภายใต้บริบททางภูมิศาสตร์และนิเวศวิทยาใกล้เคียงกัน ซึ่งมีอิทธิพลส่วนหนึ่งต่อสภาพสังคมวัฒนธรรมปลาไหลกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาว ที่สัมพันธ์ระบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมที่เป็นประเด็นการศึกษาในบริบทของเวลาและพื้นที่เฉพาะ อนึ่ง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ดังหลักฐานภาพถ่ายทางอากาศของ ทิวา ศุภจรรยา (2561) เป็นชุมชนโบราณอายุมากกว่า 2,000 ปี จึงเป็นร่องรอยชัดเจนว่ามีชุมชนผลัดเปลี่ยนกันมาอยู่และจากไป หรือเคลื่อนย้ายไปมาหลายระลอก แต่ปัจจุบันพบว่า เป็นชุมชนลาวบ้าง ไทยบ้าง เขมรบ้าง และส่วนบ้าง เป็นต้น มารวมกลุ่มกันอยู่ในชุมชนโบราณบนพื้นที่เส้นผ่าศูนย์กลาง 0.6-1 กิโลเมตร โดยอาศัยการนับถือนับร่วมกัน ใช้ลำน้ำร่วมกัน มีพื้นที่หลายแห่ง เช่น บ้านยะวิก บ้านกระเบื้อง เป็นต้น ในอำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ และอื่นๆ ในต่างอำเภอ รวมทั้งในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ นครราชสีมา อุบลราชธานี ร้อยเอ็ด ยโสธร มหาสารคาม เป็นต้น มีพื้นที่ลักษณะเนินหรือโคก และมีคูน้ำคันดินล้อมรอบ จำนวนมากกว่า 300 แห่ง (อัจฉรา ภาณุรัตน์, 2549) พื้นที่ดังกล่าวนี้คือ เป้าหมายที่ผู้วิจัยเห็นว่าควรให้การศึกษาอย่างแยกคอก และจากการสำรวจเบื้องต้น เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2561 พบว่า มีหลายชุมชนและหลาย

คติชนนิยมกินปลาไหล เลี้ยงปลาไหล บูชาปลาไหล เป็นต้น จึงน่าจะศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรมคนกับปลาไหลว่ามีอิทธิพลต่อสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างไร

ทั้งนี้จากการสำรวจเบื้องต้นยังพบว่า แหล่งชุมชนของปลาไหล คือ พื้นที่ใกล้ชุมชนโบราณในเขตอำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ และเขตบ้านเกียจโง้ง เมืองปทุมพร แหว่งจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งบริเวณนั้นอยู่ใกล้ชุมชนโบราณ ปราสาทศิลปะขอม อายุพันกว่าปี และมีลักษณะความเป็นอยู่และสังคมวัฒนธรรมคล้ายกันกับอำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ ฉะนั้น ความเป็นชุมชนโบราณ ความเป็นชาติพันธุ์ไท - ลาว นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหล จึงเป็นเงื่อนไขแห่งความหมายที่ต้องศึกษาเพื่อสรุปหาอัตลักษณ์ นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลของกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาวในจังหวัดสุรินทร์และแขวงจำปาสัก และองค์ประกอบของชุมชนโบราณที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาปลาไหลในประเทศไทย ดังนั้นผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาบริบทชุมชนโบราณในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่มีอัตลักษณ์ร่วมกัน และนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลของกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาวในจังหวัดสุรินทร์ และแขวงจำปาสัก โดยมุ่งอธิบายพฤติกรรมและปรากฏการณ์ระบบนิเวศวิทยา เศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรม การเมือง การปกครอง สภาพแวดล้อมทางกายภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาว โดยวิธีการทางชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objective)

1. เพื่อศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลของกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาวในจังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทยและแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
2. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของชุมชนโบราณที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร การวิจัยเชิงคุณภาพ บุคคลที่ศึกษา ได้แก่ ผู้นำ (เป็นทางการ/ไม่เป็นทางการ) ผู้อาวุโส ปราชญ์ และผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ในประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประกอบด้วย 1) ผู้เคารพกฎแห่งกรรม และบูชาปลาไหล 2) ผู้ไล่ล่าและกินปลาไหล และ 3) ผู้ค้าขายปลาไหล สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร ได้แก่ ประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาว ในอำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย จำนวน 71,448 ราย (ข้อมูลรายงานสถิติจำนวนประชากรและบ้านประจำปี พ.ศ.2562 กรมการปกครอง)

1.2 กลุ่มตัวอย่าง การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำ (เป็นทางการ/ไม่เป็นทางการ) ผู้อาวุโส ปราชญ์ และผู้นำใน การประกอบพิธีกรรม โดยผู้วิจัยได้เลือกแหล่งข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในระดับบุคคล

(Individual Unit of Analysis) ในประเทศไทย จำนวน 30 คน และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวน 30 คน สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาว ในจังหวัดสุรินทร์ โดยกำหนดความคลาดเคลื่อนของการประมาณค่าพารามิเตอร์ให้มีค่าไม่เกิน 0.05 ด้วยความน่าจะเป็น 0.95 และขนาดตัวอย่าง (n) สามารถหาได้โดยใช้สูตรสถิติของทาโร ยามาเน่ (Yamane, 1973) ได้จำนวน 398 ราย ทั้งนี้ขนาดตัวอย่างที่ดำเนินการเก็บข้อมูลจำนวน 500 ราย ซึ่งมากกว่าขนาดตัวอย่างที่คำนวณได้ และเป็นขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมกับการวิเคราะห์ด้วยแบบสมการโครงสร้าง (Structural Equation Model - SEM) ซึ่งจะทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนไม่เกินที่กำหนด และลดปัญหาความเอนเอียงจากการไม่ตอบแบบสอบถาม (Nonresponse Bias) และปัญหาค่าสังเกตสูญหาย (Missing Observations)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ ผู้วิจัย ซึ่งเป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล ดำเนินการโดยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data triangulation) ได้แก่ มิติแห่งเวลา มิติแห่งสถานที่ และมิติแห่งบุคคล เพื่อที่จะพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นมีความถูกต้องหรือไม่ (สุรางค์ จันทวานิช, 2545)

2.2 การวิจัยเชิงปริมาณ การศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลเดิม และการลงภาคสนามเพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล รวมถึงการเข้าไปสัมผัสในชุมชนต่างๆ ในอำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย และแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาเป็นประเด็นที่จะนำไปสู่การตอบคำถามจากการศึกษาในเวทีวิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยพะเยาในจังหวัดสุรินทร์และแขวงจำปาสัก แล้วนำมาประมวลผล และสกัดออกเป็นคำถามตามหลักการวิเคราะห์สามเส้า (Triangular Analysis) ได้ทั้งหมด 50 ข้อ จากนั้นนำข้อคำถามมาพัฒนา และสร้างเป็นแบบสอบถามสังคมชุมชนโบราณของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลในประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทั้งนี้เพื่อเป็นการยืนยันถึงความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัยเชิงคุณภาพให้หนักแน่นมากยิ่งขึ้น โดยแบบสอบถามแบบออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) องค์ประกอบของชุมชนโบราณที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาปลาไหลในประเทศไทย โดยใช้มาตรวัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ เห็นด้วยมากที่สุด เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง เห็นด้วยน้อย และเห็นด้วยน้อยที่สุด ทั้งนี้ผลการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ได้แก่ 1) ผลการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา มีค่าความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.67-1.00 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 0.50 ขึ้นไป และ 2) ผลการทดสอบหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) (Hair, Black, Babin & Anderson, 2010) โดยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาที่ได้เท่ากับ 0.911

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ไท – ลาว ในชุมชนต่างๆ ในอำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย และแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

3.2 การวิจัยเชิงปริมาณ นำแบบสอบถามไปสำรวจความคิดเห็นประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ไท – ลาว โดยพื้นที่ที่ศึกษา คือ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่สุดในพื้นที่ภาคอีสาน มีภาษาพูดเป็นภาษาเดียวกับคนลาวในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวน 500 คน การสุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายตามขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการโดยรวบรวม วิเคราะห์และสรุปผลของข้อมูลการวิจัยได้ชัดเจน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์มากขึ้น ซึ่งใช้เทคนิคการวิเคราะห์ด้านเนื้อหา ได้แก่ การตีความ การจำแนกชนิด หมวดหมู่ โดยจัดทำตารางการเปรียบเทียบหาข้อความที่เหมือนกันซ้ำกัน หรือข้อความที่ต่างกัน และพิจารณาหาความเกี่ยวข้องของปรากฏการณ์ต่างๆ และหาคำคำอธิบาย จากนั้นจึงสรุปความสัมพันธ์ของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว

4.2 การวิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ปัจจัยหรือการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Exploratory Factor Analysis) สำหรับใช้เรียงลำดับความสำคัญขององค์ประกอบของชุมชนโบราณที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลในประเทศไทย

ผลการวิจัย (Research Results)

1. ผลการศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลของกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาวในจังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทยและแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

1.1 ชุมชนโบราณบ้านยางอ่อนน้อย ตำบลเยวีก อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ มีลักษณะเป็นเนินดินมีคูน้ำคันดินล้อมรอบพื้นที่ของชุมชนโดยเป็นคูน้ำคันดินชั้นเดียวรูปร่างทรงกลมรี พื้นที่กว้างขวาง กว้างประมาณ 1.5 กิโลเมตร ยาวประมาณ 2 กิโลเมตร เนื้อที่ประมาณ 3 ตารางกิโลเมตร ในบริเวณพื้นที่ชุมชนโบราณแห่งนี้ พบศาสนสถาน และมีหนองน้ำโดยรอบ ได้แก่ หนองอ้ายมนต์ หนองคู หนองกกใหญ่ และหนองโบสถ์ มีการขุดพบโบราณวัตถุ เช่น พระพุทธรูปเสมาหิน โครงกระดูก และภาชนะดินเผาแตกกระจายจำนวนมาก สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นที่อยู่ของชุมชนโบราณที่เก่าแก่ประมาณ สมัยศิลปะทวารวดี และชุมชนแห่งนี้คงจะมีผู้คนอาศัยทำการเกษตรต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยชาวบ้านมีการนำภูมิปัญญาในการบูรณาการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนได้อย่างลงตัวสามารถบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ในมิติทางสังคมของคนในชุมชน รวมถึงสะท้อนการมีส่วนร่วมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคนในกลุ่มแม่น้ำมูลได้เป็นอย่างดี ปรากฏผลดังนี้

1.1.1 ระบบนิเวศน์ที่อยู่อาศัยของปลาไหล พบว่า ในธรรมชาติของปลาไหลนาเป็นสัตว์ที่ชอบอาศัยตามพื้นดินโคลนที่มีซากสัตว์เน่าเปื่อยสะสมอยู่ หรือบริเวณที่ปกคลุมด้วยวัชพืช เช่น หญ้า น้ำหรือบัวชนิดต่าง ๆ ปลาไหลนาสามารถอาศัยอยู่ในสภาพพื้นที่แห้งแล้งไม่มีน้ำได้นาน แต่ละ

ฤดูกาลปลาไหลนาจะมีถิ่นที่อยู่อาศัยที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ ต้นฤดูฝน เมื่อฝนตกลงมาจนมีน้ำขัง ปลาไหลจะเริ่มออกจากรูเพื่อออกหากินและวางไข่ตามทุ่งนา สระน้ำ และแหล่งน้ำทั่วไป สรุปได้ว่าในชุมชนโบราณบ้านยางอ้อมน้อย ตำบลยะวิก อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ จะพบปลาไหลนาในบริเวณที่ปกคลุมไปด้วยหญ้า น้ำ หญ้าขน จอก แหน ไข่น้ำ แหนแดง ผักตบชวา และบัว เป็นต้น รวมทั้งเป็นแหล่งที่อุดมไปด้วยปลาตัวเล็ก ๆ และเขียด ซึ่งเป็นอาหารที่ปลาไหลนาชอบกิน

1.1.2 นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหล พบว่า ชุมชนโบราณบ้านยะวิก ตั้งอยู่บนที่ดอนเป็นที่ราบลุ่ม ดินร่วนปนทราย อยู่ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ มีแม่น้ำมูลไหลผ่านทางตอนใต้ มีคูน้ำขนาดใหญ่และคันดินรูปวงรีล้อมรอบ พื้นที่โดยรอบชุมชนเป็นพื้นที่เกษตรกรรม เป็นชุมชนพักอาศัยแบบชนบท เป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ สังเกตได้จากที่มีปลาชนิดต่าง ๆ เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะปลาไหล ก่อให้เกิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหล (Cultural Ecology) ซึ่งเป็นความเชื่อมโยงระหว่างวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของคนทุ่งกุลากับวัฒนธรรมปลาไหลขึ้น โดยแปรผันไปตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้การหาปลาไหลนั้นทำให้เกิดการรวมกลุ่มกัน โดยมีการสืบสานวัฒนธรรมการหาปลาไหลเป็นทอดๆกันมา จากการดักจับจากกระบอกไม้ไผ่ (ลั่น) จนมาถึงเครื่องจักสานที่เรียกว่า อีจู้ และการสืบสานความรู้ในการดักจับปลาไหลนี้ ทำให้ลูกหลานมีความสนิทสนมกับผู้เฒ่าผู้แก่มากขึ้นจนเกิดความเชื่อฟังและเคารพกันในฐานะผู้ให้ความรู้ เมื่อทั้งผู้เฒ่า ผู้ผู้แก่ ผู้นำชุมชน และลูกบ้านได้มีกลุ่มในลักษณะแบบนี้จึงทำให้ผู้นำชุมชนและลูกบ้านมีความนับถือเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ในสิ่งที่ถูกที่ควรตามที่ผู้นำชุมชนบอกกล่าว และนอกจากอาชีพทำนาแล้วยังมีอาชีพเสริมอื่น ๆ ตามที่ผู้นำชุมชน นำเข้ามาพัฒนาหมู่บ้าน

1.1.3 วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อกับนิเวศวิทยาปลาไหล พบว่า ชุมชนบ้านยะวิกได้แสดงวิถีชีวิตผ่านกระบวนการการทำงาน กิจกรรมประจำวัน วัฒนธรรม ประเพณี และเทศกาลงานบุญต่าง ๆ อย่างเป็นวัฏจักร ส่วนใหญ่คนในกลุ่มแม่น้ำมูลเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ 2 ชนิด คือ ข้าวซึ่งมีการปลูกมากในบริเวณน้ำท่วมไม่ถึงหรือที่เรียกทั่วไปว่า “นาโคก” และที่ลุ่มหรือที่เรียกว่า “นาทาม” แต่มีการปลูกข้าวในนาในรูปแบบนี้ไม่มากนักเนื่องจากมักเกิดน้ำท่วม ชนิดที่สองคือ ปลา ซึ่งสามารถหาได้ทั่วไปตลอดปีในบางแหล่งน้ำ เช่น แม่น้ำ ห้วยขนาดใหญ่ หรือหนองน้ำขนาดใหญ่เท่านั้น ส่วนในที่นาหรือหนองน้ำขนาดเล็ก สามารถจับได้เฉพาะในช่วงฤดูฝน ฤดูทำนา และบ่อปลาในฤดูแล้ง โดยพบว่า วัฒนธรรมการบริโภคปลาเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของคนในกลุ่มแม่น้ำมูลที่บ่งบอกถึงวิถีการดำรงชีวิตภายใต้การปรับตัวให้สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การที่คนในกลุ่มแม่น้ำสาขานี้อาศัยปลาเป็นอาหารเพื่อการยังชีพในสำหรับเกือบทุกมื้อ ร่วมกับอาหารและผักชนิดต่างๆ ที่ได้จากท้องถื่นในยุคเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งพา แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของปลาต่อวิถีชีวิต นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการบูรณาการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนได้อย่างลงตัว อีกทั้งวิถีชีวิตของชุมชนโบราณบ้านยะวิก มีความผูกพันกับความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูตผี บรรพบุรุษ ดังเช่นวิถีชีวิตของชาวอีสานโดยทั่วไป ทั้งนี้ผลจากการที่ต้องพึ่งพิงทรัพยากรเหล่านี้ในการดำรงชีพ ผนวกเข้ากับวิถีชีวิตที่มีการนับถือพุทธศาสนา พราหมณ์ และผี ซึ่ง

เป็นความเชื่อดั้งเดิม ทำให้เกิดประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวขึ้นในชุมชน รวมถึงในชุมชนลุ่มแม่น้ำมูลด้วย เช่น ความเชื่อเรื่องการเพาะปลูกข้าว โดยเชื่อว่าการทำนาให้ได้ผลดีนั้นจะต้องปฏิบัติเคารพบูชาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวบ้าน เทพเจ้า เทวดาอารักษ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำนาก็จะมีหน้าที่แตกต่างกันไป ซึ่งการปฏิบัติบูชาเช่นไหว้ก็จะทำในโอกาสหรือวาระต่าง ๆ กัน การจะทำการสิ่งใด ๆ จึงต้องมีพิธีเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และครอบครัว หลาย ๆ เรื่องเป็นกุศโลบายในการสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ บางเรื่องก็เพื่อความสบายใจ ปลอดภัย และคลายกังวล โดยแสดงออกมาในรูปแบบของงานบุญและพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ตาแยก หรือผีตาแยก ชาวอีสานเชื่อว่าตาแยกหรือผีตาแยกเป็นผีเฝ้าไร่เฝ้านา เมื่อชาวบ้านเข้าหักไร่ทางพงเพื่อแปรสภาพที่ดินไปเป็นนา พวกเขาจะต้องทำพิธีผีตาแยกตนหนึ่งให้มาเป็นผู้เฝ้ารักษาที่นาและข้าวกล้า แต่ละปีเจ้าของนาจะต้องทำพิธีเช่นสังเวยก่อนลงไถนา และเมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จแล้วจะต้องแบ่งข้าวสีกะยีนให้แก่ผีตาแยกด้วย

1.2 ชุมชนโบราณบ้านเกียดโง้ง เมืองปะทุมพอน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเซเปียน ที่มีระบบนิเวศของพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งใน สปป.ลาว สภาพพื้นที่รอบหมู่บ้านมีบึงเกียดโง้ง มีสภาพภูมิอากาศร้อนชื้น เป็นที่ราบสลับเนินเขาเล็กน้อย ซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำขนาดใหญ่ ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีระบบนิเวศที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์นานาชนิด เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชน

1.2.1 ระบบนิเวศที่อยู่อาศัยของปลาไหล พบว่า จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป การขยายตัวของชุมชนเมือง การตัดไม้ทำลายป่าส่งผลทำให้ความอุดมสมบูรณ์ลดน้อยลง แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่แห้งขอด สัตว์น้ำต่าง ๆ รวมทั้งปลาไหลลดน้อยแทบหายไปจนหมด อีกทั้งพฤติกรรมการจับสัตว์น้ำของมนุษย์ที่เห็นแก่ตัว เช่น การจับสัตว์น้ำในฤดูวางไข่ การจับสัตว์น้ำขนาดเล็ก เป็นต้น ทั้งนี้ชุมชนบ้านเกียดโง้ง เมืองปะทุมพอน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จึงร่วมกันกำหนดกฎ กติกา และแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการจับสัตว์น้ำร่วมกันเพื่อธรรมชาติ และสัตว์น้ำ รวมทั้งปลาไหล คงอยู่สืบต่อไป

1.2.2 นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหล พบว่า ยังมีชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับอิทธิพลของปลาไหลที่มีต่อชุมชนบ้านเกียดโง้ง เมืองปะทุมพอน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ไว้ว่าช่วยเสริมสร้างความสามัคคี เนื่องจากการจับปลาไหลส่วนใหญ่นิยมออกไปตกจับปลาไหลกันเป็นหมู่คณะ หรืออย่างน้อยที่สุด คือ 2 คนขึ้นไป เพื่อความสนุกสนาน ทั้งนี้ต้องอาศัยความร่วมมือกันจึงจะประสบความสำเร็จสามารถตกจับปลาไหลได้ จึงก่อให้เกิดความรักและความสามัคคีกัน

1.2.3 วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อกับนิเวศวิทยาปลาไหล พบว่า ชุมชนบ้านเกียดโง้งส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาเถรวาท และศาสนาพราหมณ์ มีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรม วัดยังเป็นโรงเรียนสอนหนังสือให้เด็ก ๆ ซึ่งเด็กชายจะมีความใกล้ชิดกับวัดเพราะใช้เป็นสถานที่เรียน บวชเณร และอุปสมบทตามลำดับ นอกจากนั้นยังมีความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณ เช่น ผีในต้นไม้ แม่น้ำ ในบ้าน ในไร่ นา ผีประจำหมู่บ้าน และผีบรรพบุรุษ จะมีพิธีเช่นไหว้ผี

เป็นประจำ ในฤดูเก็บเกี่ยวหรือเพาะปลูกข้าว เวลาเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยมักเชื่อว่ามีสาเหตุจากผีและขวัญ ออกจากร่าง ดังนั้นจึงมีผู้ประกอบพิธีรักษาโรค และเรียกขวัญ เช่น พระ สงฆ์ นอกจากนั้น ยังเชื่อเรื่อง ผีปอบ ซึ่งเป็นคนที่ถูกวิญญูณ ชั่วร้ายเข้าสิง และสามารถทำร้ายผู้อื่นได้ มีความเชื่อเรื่องภูแห่งกรรม มักบนบานขอพรจาก สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และปล่อยชีวิตสัตว์เป็นการไถ่บาปกรรม อาทิ โดยเฉพาะการปล่อย ปลาไหล เพราะเชื่อว่าเพื่อให้ชีวิตไร้อุปสรรค สิ้นไหล ปลอดโปร่ง เป็นต้น รวมทั้งยังมีความเชื่อว่าปลา ไหลมีสรรพคุณช่วยบำรุงร่างกาย ทำให้มีอายุยืนยาว

2. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบของชุมชนโบราณที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลา ไหลในประเทศไทย ประกอบด้วย จำนวนองค์ประกอบ ค่าการร่วม (Communality) ค่าไอแกน (Eigen Value) ค่าร้อยละของความแปรปรวน (% of Variance) และค่าร้อยละของความแปรปรวนสะสม (Cumulative % of Variance) สกัดองค์ประกอบด้วยเทคนิคแกนสำคัญ (Principal Component Analysis)

ตารางที่ 1 จำนวนองค์ประกอบของชุมชนโบราณที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลในประเทศไทย

องค์ประกอบ	ค่าการ ร่วมกัน	ค่าไอแกน	ค่าร้อยละของ การแปรปรวน	ค่าร้อยละของความ แปรปรวนสะสม
1. นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลใน สังคมชุมชนโบราณในวิถีวัฒนธรรม และโครงการตามพระราชดำริ	1	21.142	42.284	42.284
2. นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลที่ สัมพันธ์กับความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม	1	8.777	17.554	59.838
3. นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลที่ สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	1	4.940	9.880	69.718
4. นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลที่ สัมพันธ์กับสังคมชุมชนโบราณลุ่มน้ำมูล	1	3.067	6.134	75.851
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy : KMO				0.967

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบของชุมชนโบราณที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยา วัฒนธรรมปลาไหลในประเทศไทย มีทั้งสิ้น 4 องค์ประกอบ สามารถอธิบายความแปรปรวนร่วมกันได้ 75.851 และสามารถเรียงลำดับตามค่าไอแกน ได้แก่ 1) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลในสังคมชุมชน โบราณในวิถีวัฒนธรรม และโครงการตามพระราชดำริ 2) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลที่สัมพันธ์กับ ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม 3) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลที่สัมพันธ์กับ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และ 4) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลที่สัมพันธ์กับสังคมชุมชนโบราณลุ่มน้ำมูล โดยมีค่า KMO เท่ากับ 0.967 ซึ่งสามารถอธิบายได้ด้วยปัจจัยหรือองค์ประกอบร่วมได้

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

จากผลการวิจัย คณะผู้วิจัยอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

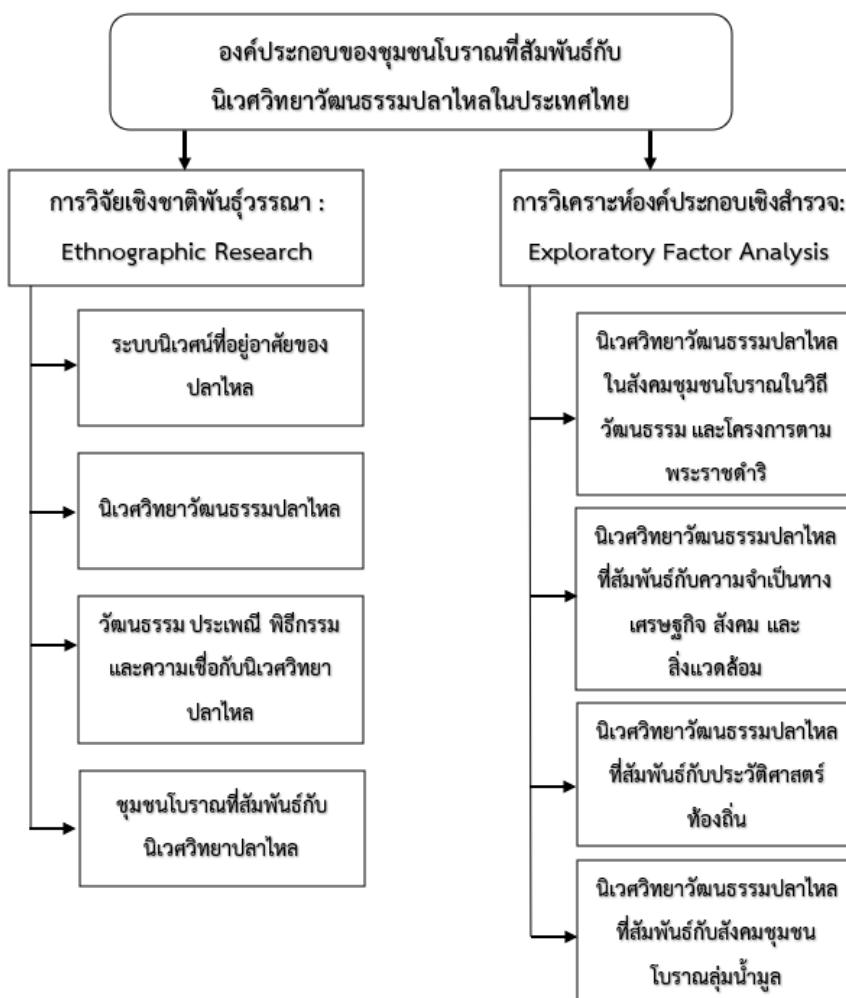
1. จากผลการศึกษา พบว่า นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลของกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาวในจังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทยและแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประกอบด้วย 1) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหล ประกอบด้วย ระบบนิเวศที่อยู่อาศัยของปลาไหล นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหล วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อกับนิเวศวิทยาปลาไหล และชุมชนโบราณที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาปลาไหล เนื่องจากชุมชนต่าง ๆ ในอำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย และแขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เนื่องจากเป็นชุมชนที่สร้างบ้านเรือนอยู่ติดลุ่มแม่น้ำ และทั้งสองชุมชนเป็นชุมชนมีนิเวศวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะในระบบนิเวศทรัพยากรชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง สภาพแวดล้อมทางกายภาพของหมู่บ้านและเรือน รวมถึงวิธีการจัดการและแนวความคิดใหม่ ๆ ที่นำมาใช้หรือประยุกต์ใช้อย่างมีระบบกับกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาว ได้แก่ ผู้นำ (เป็นทางการ/ไม่เป็นทางการ) ผู้อาวุโส ปราชญ์ และผู้นำในการประกอบพิธีกรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปาณินท์ อรศิริ และคณะ (2555) ได้ศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย โดยเน้นการศึกษาถึงการปรับตัวแบบองค์รวม ซึ่งเป็นการปรับตัวของการดำรงชีวิตซึ่งสัมพันธ์กับปัจจัยรอบด้าน โดยเฉพาะในระบบนิเวศ ทรัพยากรชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง สภาพแวดล้อมทางกายภาพของหมู่บ้านและเรือน ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาว พบว่า ในช่วงเวลา 2 ศตวรรษของการตั้งถิ่นฐานการปรับตัวของวิถีชีวิตกับระบบนิเวศและทรัพยากรชีวภาพที่แตกต่างจากพื้นที่ต้นกำเนิด มีมากและเข้มข้นในช่วงเวลา 50 ปีแรกซึ่งต้องเผชิญความต่างของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และการดำรงชีพภายใต้วัฒนธรรมหลักของคนไทยในพื้นที่ ดังนั้นการรับรู้แบบที่อยู่อาศัยแบบเรือนไทยประเพณี โดยเฉพาะรูปทรง เป็นการอยู่ร่วมอย่างกลมกลืนในบริบทเดียวกัน แต่ฝั่งพื้นเรือนยังคงความเป็นเรือนลาวที่แตกต่างจากเรือนไทย การปรับตัวในวิถีชีวิตของคนลาวหลัง 50 ปีของการเริ่มต้นตั้งถิ่นฐานที่มีผลกระทบรุนแรง คือ การปรับวิถีการทำนาตามนโยบาย “ปฏิวัติเขียว” ของภาครัฐ การทำนาเปลี่ยนแปลงจากนาปีเป็นนาปรัง ซึ่งส่งผลกระทบเป็นวงจรทั้งวิถีชีวิต ไร่ นา หมู่บ้าน และเรือน รวมทั้งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าว การทำนาปีละหลายครั้งทำให้ วัวควาย หายไปจากไร่ นา กลายเป็นเทคโนโลยีใหม่ องค์ประกอบของหมู่บ้านต้องเพิ่มเติมและปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีเกษตรกรรมแบบทันสมัย รูปลักษณะผังหมู่บ้านเปลี่ยนไป แต่ถึงแม้จะมีการแปรเปลี่ยนตามกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ยังเห็นได้ชัดเจนว่ายังคงรักษาลักษณะเฉพาะตัวไว้อย่างมาก โดยเฉพาะการสื่อสารด้วยภาษาลาวในการสื่อสารในครอบครัวผ่านสังคมระบบเครือญาติที่ยังเข้มข้น

2. จากผลการศึกษาขององค์ประกอบของชุมชนโบราณที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลในประเทศไทย พบว่า มีองค์ประกอบของชุมชนโบราณที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลในประเทศไทย จำนวน 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลในสังคมชุมชนโบราณในวิถีวัฒนธรรม และโครงการตามพระราชดำริ 2) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลที่สัมพันธ์กับความจำเป็น

ทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม 3) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และ 4) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลที่สัมพันธ์กับสังคมชุมชนโบราณลุ่มน้ำมูล โดยพบว่าประชาชนเห็นด้วยกับองค์ประกอบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลที่สัมพันธ์กับสังคมชุมชนโบราณลุ่มน้ำมูลมากที่สุด อาจเป็นเพราะภูมิภาคอีสานเป็นดินแดนที่ปรากฏหลักฐานและร่องรอยที่มีความสำคัญในอดีต อันมีความเกี่ยวเนื่องมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จากสภาพแวดล้อมและลักษณะทางสภาพภูมิศาสตร์ในอดีตภาคตะวันออกเฉียงเหนือเหมาะสมสำหรับการตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัย การมีทรัพยากรธรรมชาติทั้งแร่ธาตุ ป่าไม้ แหล่งน้ำ เป็นต้น แต่ละสถานที่จะมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันตามลักษณะพื้นที่หรือธรรมชาติที่มีอยู่ การสร้างบ้านของชุมชนในภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่สมัยโบราณมักเลือกทำเลที่ตั้งอยู่ตามที่ราบลุ่มที่มีแม่น้ำสำคัญ ๆ ไหลผ่าน เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล แม่น้ำชี เป็นต้น ทำให้ชาวบ้านมีการนำภูมิปัญญาในการบูรณาการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนได้อย่างลงตัว สามารถบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ในมิติทางสังคมของคนในชุมชน รวมถึงสะท้อนการมีส่วนร่วมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลของคนในลุ่มน้ำมูลได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ กษนิภา อุดมทวี (2557) ได้ศึกษานิเวศวิทยาแหล่งน้ำในมณฑลวัฒนธรรมปลาหมึกพบว่า แม่น้ำมูลราชอาณาจักรไทย มีลักษณะเป็นระบบนิเวศป่าบุงป่าทาม มีระบบนิเวศย่อยที่หลากหลายและสมบูรณ์ ได้แก่ ฮอง หนอง โนน เลิง กุด ห้วย หาด น้ำจั้น น้ำซับ บ่อเกลือ แม่น้ำของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีระบบนิเวศย่อย ได้แก่ วัง หาด ดอน ห้วย และแม่น้ำสาขาในช่วงน้ำลด บริเวณดอนและริมน้ำ เป็นสถานที่ทำการเกษตรกรรมที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก เป็นระบบนิเวศที่ไม่ตายตัว มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนตามฤดูกาล ซึ่งเอื้อต่อสิ่งมีชีวิตให้ได้ขยายพันธุ์และดำรงอยู่จากระบบนิเวศของแหล่งน้ำในมณฑลวัฒนธรรมปลาหมึก ทำให้ประชาชนบริเวณนี้มีนิสัยการบริโภคอาหารจากข้าวและปลาเป็นหลัก

องค์ความรู้จากการวิจัย (Body of Knowledge)

จากผลการศึกษาขององค์ประกอบของชุมชนโบราณที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลในประเทศไทย พบว่า มีองค์ประกอบของชุมชนโบราณที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลในประเทศไทย จำนวน 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลในสังคมชุมชนโบราณในวิถีวัฒนธรรม และโครงการตามพระราชดำริ 2) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลที่สัมพันธ์กับความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม 3) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และ 4) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลที่สัมพันธ์กับสังคมชุมชนโบราณลุ่มน้ำมูล ซึ่งมีความสอดคล้องกับข้อมูลได้จากการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยเทคนิควิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา สรุปได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ความสอดคล้องของผลการศึกษาด้วยเทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 จากผลการศึกษา พบว่า จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป การขยายตัวของชุมชนเมือง การตัดไม้ทำลายป่าส่งผลทำให้ความอุดมสมบูรณ์ลดน้อยลง แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่แห้งขอด สัตว์น้ำต่าง ๆ รวมทั้งปลาไหลลดน้อยแทบหายไปจนหมด อีกทั้งพฤติกรรมการจับสัตว์น้ำของมนุษย์ที่เห็นแก่ตัว เช่น การจับสัตว์น้ำในฤดูวางไข่ การจับสัตว์น้ำขนาดเล็ก เป็นต้น ดังนั้นชุมชนจึงควรร่วมกัน กำหนดกฎ กติกา แนวทางการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการจับสัตว์น้ำร่วมกัน พร้อมทั้งเสนอให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือที่ทำการปกครองท้องถิ่นทำ การสำรวจความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อนำมาจัดทำกติการ่วมกันว่าด้วยความร่วมมือในการ

บริหารจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลร่วมกันในพื้นที่หรือระหว่างพื้นที่ที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน

1.2 จากผลการศึกษา พบว่า ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับอิทธิพลของปลาไหลที่มีต่อชุมชนไว้ว่าช่วยเสริมสร้างความสามัคคี เนื่องจากการจับปลาไหลส่วนใหญ่นิยมออกไปดักจับปลาไหลกันเป็นหมู่คณะ หรืออย่างน้อยที่สุด คือ 2 คนขึ้นไป เพื่อความสนุกสนาน ทั้งนี้ต้องอาศัยความร่วมมือกันจึงจะประสบความสำเร็จสามารถดักจับปลาไหลได้ จึงก่อให้เกิดความรักและความสามัคคีกัน ชุมชนจึงควรยกพิธีกรรม ความเชื่อกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลมาบูรณาการหลอมรวมร่วมกับวัฒนธรรม และประเพณีของท้องถิ่น ซึ่งเอื้อต่อสิ่งมีชีวิตให้ได้ขยายพันธุ์และดำรงอยู่จากระบบนิเวศของแหล่งน้ำ รวมถึงการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นบนฐานแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนต่อไป

1.3 ผลการศึกษางานองค์ประกอบของชุมชนโบราณที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลในประเทศไทยทำให้สามารถค้นหาและจัดกลุ่มตัวแปรที่เหมาะสม สะท้อนความสัมพันธ์ของแต่ละองค์ประกอบ ทำให้สามารถอธิบายความหมายของแต่ละองค์ประกอบนั้น และทำให้สามารถนำไปใช้ในการวางแผนการจัดการบริหารจัดการ หรือยุทธศาสตร์นิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลร่วมกันในพื้นที่หรือระหว่างพื้นที่ที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมร่วมกันอย่างยั่งยืน โดยอาจให้ความสำคัญกับองค์ประกอบที่ประชาชนส่วนใหญ่เห็นด้วยมากที่สุดก่อน ได้แก่ ด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลที่สัมพันธ์กับสังคมชุมชนโบราณลุ่มน้ำมูล และด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลที่สัมพันธ์กับความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตามลำดับ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

นักวิจัยหรือผู้ที่สนใจควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อยืนยันองค์ประกอบของชุมชนโบราณที่สัมพันธ์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมปลาไหลในประเทศไทย โดยใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis หรือ CFA) ซึ่งจะทำให้เห็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ศึกษา ความสอดคล้อง เหมาะสมขององค์ประกอบ ทำให้สามารถวิเคราะห์โครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ที่อยู่ในองค์ประกอบเดียวกันได้ และอธิบายความหมายของแต่ละองค์ประกอบได้ลุ่มลึกเพิ่มขึ้น

เอกสารอ้างอิง (References)

- กษนิภา อุดมทวี. (2557). นิเวศวิทยาแหล่งน้ำในมณฑลวัฒนธรรมปลาหมึก. *วารสารนวมิปัญญา ตะวันออก*. 1(1) : 29-41.
- กรมทรัพยากรธรณี. (2553). *การจำแนกเขตเพื่อการจัดการด้านธรณีวิทยาและทรัพยากรธรณี* จังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- ขนิษฐา จิตชินะกุล. (2545). *คติชนวิทยา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

- ทิวา ศุภจรรยา. (2561). สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ / เล่มที่ 15 / เรื่องที่ 6 ชุมชนโบราณในเมืองไทยจากหลักฐานภาพถ่ายทางอากาศ. สืบค้น 10 กันยายน 2561, จาก <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=15&chap=6&page=chap6.htm>
- ปาณินท์ อรศิริ และคณะ. (2555). การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- มหา สุรารินทร์, นามแฝง. (2555). พุงกูลาร้องไห้ : ศักดิ์สยาม เพชรชมพู่. ทางอีสาน. 1(1) : 117-121.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2545). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หทัยรัตน์ ทับพร. (2559). ชื่อไทยหรือชื่อกะเหรี่ยง : วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องชื่อกะเหรี่ยงกับการเปลี่ยนแปลงเป็นชื่อไทยตามอิทธิพลของการศึกษาและกระแสวัฒนธรรมใหม่. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยรังสิต. 12(21) : 67-84.
- อัจฉรา ภาณุรัตน์. (2549). เอกสารคำสอนรายวิชาท้องถิ่นศึกษา. สุรินทร์: รุ่งชนเกียรติออฟเซ็ท.
- Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J. and Anderson, R.E. (2010). *Multivariate Data Analysis: A Global Perspective*. New Jersey: Pearson Publishing.
- Kroeber, Alfred. (1963). *The nature of culture*. Chicago : University of Chicago Press.
- Taro Yamane. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis (3rd Ed)*. New York: Harper and Row Publications.